אגדות דגניה

שְׁקֵטָה, אָחִי, זוֹ לֹא מִלָּה.
לְמַטָּה, אֶחָא, הַכִּנֶּרֶת נָחָה,
וּלְמַעְלָה, מָה? רָקִיעַ שֶׁל דְּמָמָה.
וְזֶה כִּשְׂתַּיִם עֲלוּקוֹת גַּם יַחַד
מַמָּשׁ מוֹצֵץ מִמְּךָ אֶת הַנְּשָׁמָה.
וּמֵרָחוֹק הָרִים שֶׁקֵּטִים הִכְחִילוּ
וְתַן רָחוֹק בּוֹכֶה מֵאֵיזֶה גַּיְא.
כֵּן. כָּל אוֹתָהּ תִּפְאֹרֶת שֶׁאֲפִילוּ
הַקַּיִץ' עַצְמוֹ בָּהּ מִתְבַּיֵּשׁ וַדַּאי.

כֵּן, אַךְ כְּשֶׁאַתָּה - מַה תַּעֲשֶׂה לָּהּ ? -
שׁוֹקֵעַ בְּתוֹךְ זֶה קִמְעָה קִמְעָה,
זֶה כְּבָר לֹא אַקְוָרֶלָּה אוֹ פַּסְטֶלָּה
זֶה כְּבָר... אַתָּה יוֹדֵעַ מַה זֶּה? שְׁמַע:
כָּל הַסְּבִיבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר מִנֶּגֶד
הִיא כְּדִמְעָה נוֹצֶצֶת וּגְדוֹלָה,
דִּמְעָה בּוֹכָה, שׁוֹתֶקֶת וְשׂוֹחֶקֶת,
קְפוּאָה עֲלֵי לֶחְיוֹ שֶׁל הָעוֹלָם.

נתן אלתרמן

אגדות דגניה

מאגדות דגניה בראשיתה

הגתה, כתבה וליקטה: **נינה בן משה.**
השירים נכתבו ע"י **שמואל קוינט/אשל, רבקה ליס ונינה בן משה.**
ערכה והביאה לדפוס: **נינה בן משה.**
קטעי הזכרונות מתוך "טעם ראשונים" ומארכיון דגניה. התצלומים באדיבות ארכיון דגניה
עיצב: **אבי קלוסקי, קו 2, אפיקים.**

החוברת יוצאת לאור לכבוד שנת ה-110 לדגניה.
נדפס בשנת 2020.

תודות ל:

יעל וצוות הארכיון - על התמונות.
בלהה ורחלי - על עזרתן הרבה.
אבי קלוסקי - על העיצוב.

העמל | סיפר: יעקב ברקוביץ׳

אחרי יום עבודה קשה הולך היה גורדון הביתה ברגל כדי לא להכביד על הפרדות. אנחנו הצעירים, היינו באים בעגלה ומחכים בשדרה, שגובהה היה מטר אחד, עד שיבוא ״הזקן״. היינו עייפים מאד. דחסנו ליום עבודה אחד הרבה, והעבודה היתה גופנית ממש – חפירה, עדירה, תלישה ועירום אלומות בשדה. אבל לא היינו ״פגרים מתים״ ותוך עייפות כבר תכננו איך לבלות בערב. גם גורדון היה חיוני מאד ולא סבל שעמום בין הצעירים והיה אומר לנו ביידיש: ״חברה, למה אתם עומדים בטלים ואינכם חובטים האחד בשני?״. ובין כה וכה היה מתאגרף אתנו.

רק בשבת | ספרה: מרים נסל/שפריס

עבדתי עם יעקב ברקוביץ׳ בתלישת עלי הטבק. כאשר אני עשיתי שורה אחד הוא גמר שלוש. רצתי אחריו ורציתי להשתוות אתו. לפתע נתקע קוץ בידי. עמדתי להוציאו. תנחום שעבד לידי העיר: ״את יודעת, קוצים מוציאים אצלנו רק בשבת״. ואני התביישתי.

קבוצת דגניה (לְפי עיר לישטינא)

כתב: שמואל אשל

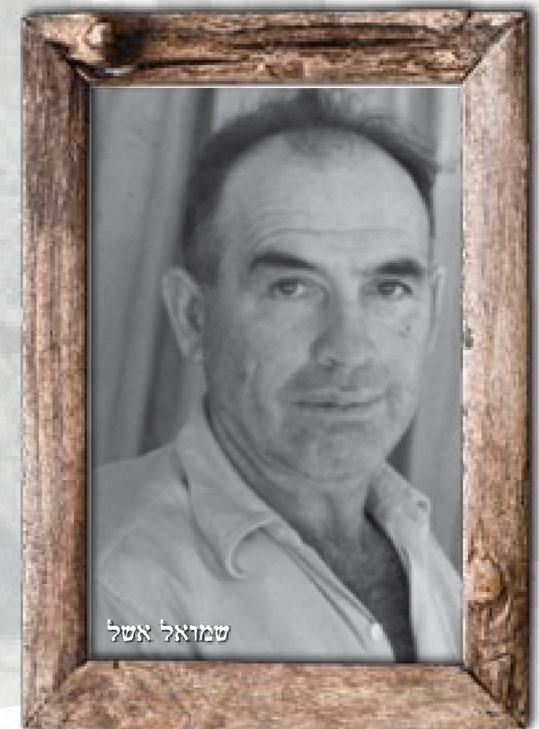
מי יודע קבוצת דגניה
קבוצת דגניה מי יודע.
יש בה מניין אוכלי דיאטה
וחברים בעלי מקצוע
וחבר אחד ושמו עזריאל
פליט צבאות ניקלאי,
ובזכותם נשתה "לחיים"!

מי יודע במה עוסקים
חברי דגניה, אני יודע!
אחד סדרן, אחד חצרן
ואחת עובדת בביתן.
אחד בעל גב, שני אחריו,
ואחד עוסק בצורכי ציבור
ואחד ראשון באספה
לוקח לו רשות דיבור!

מי יודע אומנויות
קבוצת דגניה, אני יודע!
אחד נגר, אחד גזבר,
ואחד מטפל בעצי הדר,
אחד שומר, אחד ירקן,
ואחד נוהג במכונות
ואחד, אילו היה צריך -
ממציא כל יום המצאות.
נשי דגניה, אני יודע!

אחת בלול, שנייה בטיפול,
שלישית - מומחית היא לבישול,
מי יודע במה עוסקות
אחת כובסת, שנייה כועסת,
שלישית תופרת איי איי איי!
ובזכותה כל הקבוצה
יוצאת טלאי על גבי טלאי!

יש שם סוסים ובעלי עגלות
מצליפים דווקא היטב בשוט
ובאספה, נבחרו בה
בסך הכול שתי ועדות.
ולקדחת נוהגים שמה
ליטול ה' כדורי חינין.
הבו גודל לקבוצת דגניה
ונוציאה לה מוניטין

שמואל אשל

עם חיים ברקוביץ׳ | סיפר: אליעזר וינר

היה מחנה צבאי בצפת, ועגלוני דגניה הובילו משאות מתחנת הרכבת בצמח לאותו מחנה.
יום אחד הודיעני חיים ברקוביץ׳, החצרן, שגם אני בין המובילים. היו לי חששות, כיוון שלא היכרתי את הדרכים, אך חיים עודדני. בערב הופיע ליד עגלתי, סידר את המשא, קשר אותו כהלכה, הכין מים לי ולסוסים והזהירני מפני המורדות התלולים בדרך. לבסוף יעץ לי להשכים קום בשתיים או בשלוש לפנות בוקר, כדי שאספיק לחזור עוד באותו יום. שוב בדקתי את הגלגלים ואת הרתמות והלכתי לישון. בשתיים העירני השומר. באתי לאורווה והנה... הסוסים אינם.
הם כבר עמדו בחוץ רתומים. האם עשה זאת השומר? אני מתעסק בעגלה והנה דמות זעה מולי: ״חיים, למה קמת בלילה?״ אני שואל. ״רציתי לראות איך אתה יוצא לדרך״ השיב והושיט לי חבילת מזון שהכין לי, צידה לדרך.
אמרתי בליבי: ״זה כוחה של דגניה! היכן עוד יש אנשים כאלה?!״.

המים הקרים

כתבה: גינה בן משה

ה"בר" של שנות השלושים-ארבעים
נקרא אצלנו - "המים הקרים".
כיור מוארך, ברזים וספלי פח
זה המשקה הייחודי, המשיב נפש וגוף.
בקיץ המתקרב ונפתח,
טרם שחר, היו אברהם ברהון מהבננות
ושלמה כהן מהמספוא
מתחרים וממהרים
למלא את המְכלים.

היה אז הכי חשוב
להקדים לשדה ולאחר לשוב.
אברהם ברהון, שהיה רווק מדופלם
והבננות בשבילו הן כל העולם,
היה יוצא בעוד חושך, עם אוטובוס ראשון,
ומתחיל בחפירת תעלות ב"לשון"
עם בוקר, כשהבננציקים היו מגיעים
היה עוצר, נשען על מעדר:
ושואל: "מה נשמע בבית...? הכול שם בסדר?"
הוא היה האיש היחידי בעלייה השלישית
שבתל אביב אף פעם לא ביקר.
דן בן אמוץ הקדיש לו מדור מיוחד
ודאג לקחתו לתל אביב מיד!!
מספרים שאברהם בדרך נמנם,
וכששאלו: איך היה?
- הוא לא במיוחד התרשם...
עולמו לא היה שם.
כל חייו - חקלאי בלב ובידיים
מהנץ החמה עד בוא הערביים.

אברהם ברהון

גידלנו ירקות | ספרה: פניה ארצי

משנות ה-30 עד ה-50 היו בדגניה שטחי ירקות, שהיוו ענף חקלאי רציני, שהעסיק עשרות אנשים.

זכורה לי התקופה שגידלנו 40 דונם כרובית. את הפרי שיווקנו לדמשק. היינו אורזים את ראשי הכרובית היפהפיה בסלים ענקיים, תופרים את כיסוי השקים במחטי סנדלרים, מעמיסים את הסלים על עגלות רתומות לפרדות ויאללה – לרכבת בצמח.

ארצי, בתוקף תפקידו כגזבר, היה מתלווה לפעמים למשלוח.

פעם, ביום גשם שוטף, קרה ש"צהוב" ו"אדומה" לא זזו מהמקום. ברוך צעק ורגז, אפילו היכה את הבהמות בשוט. לא עזר כלום.

ראה ארצי שהעסק "עסק ביש", רץ לטלפון וביקש ממנהל התחנה בצמח שיעכב את הרכבת בחצי שעה. ומה חשבתם? כשחווג'ה ארצי, המפורסם בדייקנותו (שמועה התהלכה שלפי שעונו מכוון הרדיו את השעה) מבקש לעכב את הרכבת, שלא ייעתרו לו?

אותו בוקר אחרה הרכבת להגיע לדמשק ב-32 דקות ו-30 שניות. אבל הכרובית מדגניה הגיעה בשלום לבזאר של דמשק ונמכרה בחצי גרוש לרוטל יותר מהרגיל.

בסידור העבודה

כתבה: רבקה ליס

מסדר העבודה הכי טוב הוא החבר בן-יעקב
הוא ככוהן על הדוכן, יושב בראש השולחן,
וסביבו, משמאל ומימין, באי כוח הענפים - כסנהדרין.
הפותח מענף הירקות, מלא הוא כרימון קובלנות,
וכמו תמיד אותו פזמון: הכול הולך לאבדון.
איני יכול, איני יכול, לאיבוד הולך הכול!
כרובית יש להוריד, עגבניות לאסוף,
יום יום נפסיד, ומה יהיה הסוף?
גזר יש לחפור, קורדונים לקשור,
וכל זה דורש אנשים דווקא ותיקים ולא חדשים.
ומתחיל מסדר העבודה לגייס, את הירקן הרוגז רוצה הוא לפייס,
ובכדי לבוא אתו להסכם עשרים איש לירקות רושם.
והבננצ'יק מהצד רוטן כבדרך אגב: מה זה, כל האנשים לירקות?
הן צריך בבננות את הזבל לכסות,
יש גם להוריד פרי, ומי יעשה את זה, מי?
וכאן מוחה חבר שלישי: לא ייתכן, הן מוכרחים לכסות את הבורות על חוף הירדן.
גם לחבר מנוח יש בסידור העבודה עניין, מופיע הוא כבא כוח ודורש אנשים לבניין.
בן-יעקב מתחיל מוחק, אין ברירה, צריך לחלק.
והנה באה חברה מבוהלת, בשורה בפיה - חלתה מטפלת,
וכאן מתפרץ הפרדסן - פה להחליף ושם להחליף, ומה יהיה על הקטיף?
והחריש בפרדס, חושבים שייעשה דרך נס?
ובעוד בן-יעקב מתלבט בפרשה, והרי לך בשורה חדשה:
הגננת קיבלה חום, ודרוש לגן איש ליום.
ועיני בן-יעקב תרות בין החברות, אך כולן שותקות.
לבסוף הוא פונה לאחת, והיא בזעם וחרון טוענת שאינה באה בחשבון

אז הוא פונה לאחרת, וגם כאן אותה תשובה חוזרת,
לא מזמן במטבח עבדה, הלוא? לא תלך - לא ולא!
והוא ממשיך ופונה לשלישית ומבין שמאוחדת החזית.
בן-יעקב נהיה זועף ורציני: אז מי ילך לטיפול, אני???
ועוד טרם הצליחו להתיר את הסבך, והרי לך הד מהמטבח:
דרוש לשם איש ושני שליש,
והרי הודעה לגמרי צדדית, בה מודיעה חברתנו יהודית
שישנם חולים בלי גבול הנזקקים לסעד ולטיפול.
והרי לך שוב פצצה, מאת הממשלה כלה ונחרצה
שלמחרת לוקחים מהפרות דם, ולרפת דרושים שני בני אדם.
כאן נבוך לגמרי בן-יעקב, ומבטו החל לסוב,
לבקש ולהתחנן: חברות, פתורנה אתן!
אך כל אחת שותקת, הן היא עבדה כבר בבית במידה מספקת,
ומשום כך - לא תלך הפעם למטבח,
הן יכול ללכת גם בחור, למה זה מהכול הוא פטור?
ובן-יעקב את מצחו מקמט, אינו מבין את זה בהחלט.
מיואש ואובד עצות פונה הוא לחלוצות,
שלהן עוד לא ברור כל עניין השחרור,
ולא אכפת להן לפיכך לעבוד גם במטבח.
ברוך השם, אירע הנס, שתיים הלכו למטבח ואחת לכבס,
אחת לטיפול ושנייה לגן, ושתיים גם לרפת נתן, סידר - מעשה אמן.
בן-יעקב נשם לרווחה - איכשהו יצא מהעניין בהצלחה,
אך במקום הרשימה לירקות נשארו רק סימנים ומחיקות.

רבקה ליס

עליזה נול

צבי ליס

קופת בית | סיפר: מנחם וקס

עזריאל חברנו היה ממונה שנים רבות על הדואר. בין השאר היה ממלא גם תפקיד של גזבר קופת הבית. הוא שמר בנאמנות על כל פרוטה והקפיד לבל תתבזבז, חס וחלילה, על דברים, שלפי דעתו היו מיותרים. ביקש חבר בול, היה מנסה לשכנעו שידחה את הכתיבה ומזכיר לו – "הן כתבת רק לפני שבועיים!".

פעם היה עלי לנסוע לתל אביב. פניתי אליו וביקשתי הוצאות הדרך. "אולי תיסע לחיפה?" ענה, "זה יותר זול".

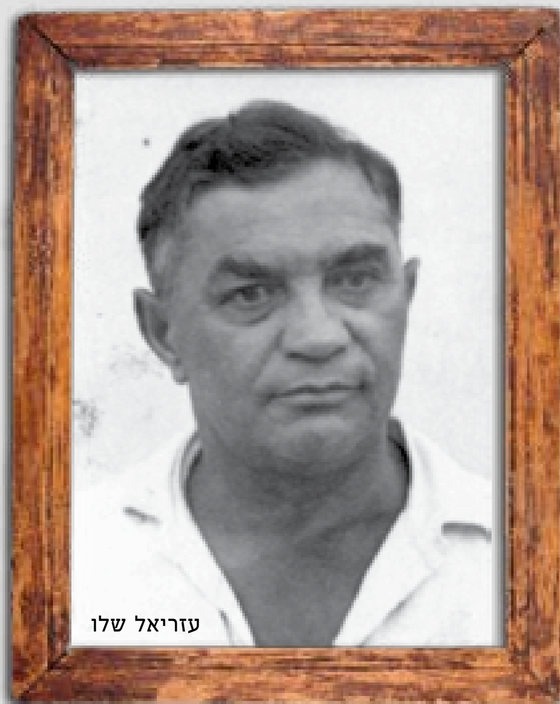
תגובתו הראשונה היתה בטונים גבוהים, אך כעבור רגע חייך בטוב לב ונתן.

מכתבים

כתבה: נינה בן משה

המדרגות שליד הברֵכה העגולה היום -
שנים רבות לא הובילו לשום מקום.
אבל פעם הובילו לדואר של עזריאל
(כשהיינו נכנסים בריצה לבקש תרומה לקק"ל
היה נוהם, נותן ושולח אותנו לעזאזל...)

מדי יום אחרי הצהריים
חברים מתאספים ליד המדרגות...
הימים ימי מלחמה, והם אפופי דאגות.
עזריאל היה יוצא לאט, פניו, כרגיל, זועפים
ובכיסי חולצתו - הדואר היומי
המכתבים, שאליהם חברים כה נכספים.
הוא מתנהל לאט, מוציא מכתב מכיס ימין,
מעיין בכתובת שעה ארוכה. הנאספים עוצרים נשימה,
ואז - מכניס לכיס שמאל... למה? אף אחד לא מבין...
ושוב מוציא מכתב... והפעם, אחרי עיון ארוך (את הזמן מושך),
מודיע את שם הנמען... חבר מאושר חוטף והולך.
ואז, בקצב צב, מוציא מכיס שמאל... ומחזיר לכיס ימין... לעזאזל,
אומרים בצד, "הוא פשוט נהנה להתעלל".
וכך זה נמשך ונמשך עד שהסתיימו להיום המכתבים
בראש מורכן מסתובבים ומתרחקים המאוכזבים.
הייתי הילדה היחידה שעמדה שם עם כולם
חיכתה וחיכתה למכתב מהאבא, שפשוט נעלם...

עזריאל שלו

נשארתי בלי מקצוע | סיפר: חיים ברקוביץ׳

הציונות שלי באה לי מן התפילה, שחזרתי עליה יום-יום: ״ותחזנה עינינו בשובך לציון ברחמים״. כשראיתי מה שראיתי בבואי לדגניה הרגשתי: פה יש הכל.

מאז צללתי בחיי יום-יום. אף פעם לא בחרתי לי עבודה. חסר איש במטבח – הלכתי למטבח. הרי לא יוציאו בעל מקצוע מן הגן או מן הרפת.

נאנח הסדרן: ״אוי, מי ישמור היום?״ – הלכתי לשמור.

אין מי שיסדר עבודה – לא ייתכן שאפרוש לחדרי וכאן העבודה לא תסודר. סידרתי, איפוא, את העבודה במשך שנים.

לא היו לי הרבה פרובלמות. הרגשתי שאני צריך לתת. הלוואי ויכולתי גם עכשיו לתת מה שדרוש לקבוצה. היה טוב לשמוע את המחסנאית אומרת: ״אתה צריך מעיל״. ״אתה זקוק לחולצה״. לא הנצרך הוא שדאג לעצמו.

הלוואי והיה נוהג זה נמשך עד היום...

מְשאלה צנועה

כתב: שמואל אשל

אני רוצה לדעת בקומביין
כמו צבי ליכטנשטיין
ובמכבש הנודד
כמו שלמה עובד,
וכמו נתן בטרקטור
וכמו אברהם
להשקות ולעדור
וגם כמו עזריאל לקצור,
ולצקת בטון
כמו משה ברון
וכמו קיפניס חשבון.

ולדעת ב"פריייזר"
כמו אליעזר,
כמו מרים לחלוב
כמו החצרן לסחוב
ולסדר את העבודה
כמו בן-יעקב
וכמו רבקה לכתוב
ואז יהיה לי טוב.

נמצא במכתבי פניה ארצי, 1935

חיים ברקוביץ׳

יעקב ברקוביץ׳

תנחום

לחלק באופן שווה | מתוך פרוטוקול האסיפה

יוסף ברץ: נבחרה וועדה לסידור ההלבשה. מצבנו היום אינו מרשה לנו להוציא כספים. באופן כללי יש די בגדים לכל חברי דגניה, אלא שהם אינם מחולקים באופן שווה. הוועדה מציעה לחלק את הבגדים שאצל אחדים הם רבים לאלה שאצלם פחות.

קיפניס: בהצעה זו כבר הגדישו את הסאה. אפילו בקומונה טהורה וקדושה עוד לא הגיעו לכך שיגעו בבגדים של הפרטים.

חיותה: ההצעה לא מעשית. ישנן מידות שונות וחולצה של אחד אינה יכולה להתאים לשני.

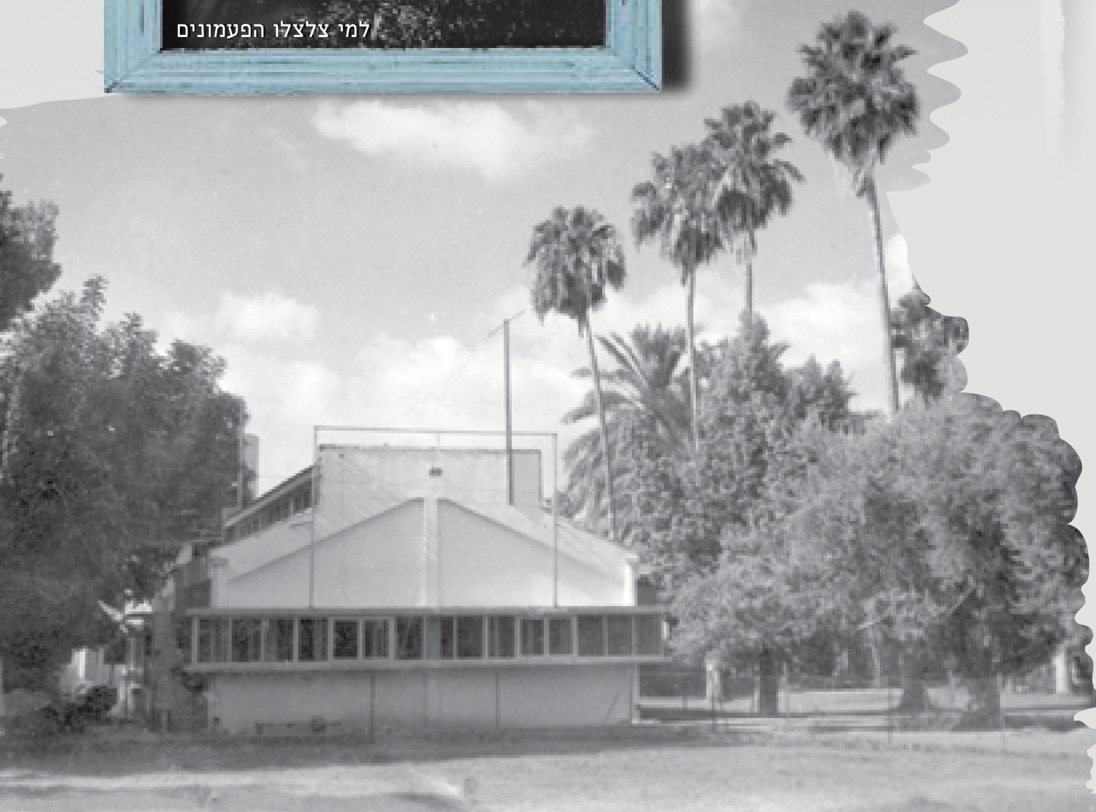
קיפניס: ישנם אנשים איסטניסטים שאינם לובשים ברצון בגדים של השני. לא אכפת לי אם יקחו ממני בגדים בשביל אחרים, אולם אני אינני לובש בגדים של אחרים. אני מציע לבטל את החשבונות הפרטיים וצורך של חבר יתאשר ע״י המועצה הכלכלית.

הדשא של הסרטים

כתבה: נינה בן משה

פעם בחודש או חודשיים
אוטו ירוק מגיע מאפסיים,
מביא אתו סרט, ואנחנו מוחאים כפיים.
בקיץ הוקרן על הדשא הצפוני,
ובונצ'ה היה אחראי על התרגום.
בלי שידע באנגלית כלום.
"תעצור, אתה ממהר..."
"תתעורר, בונצ'ה, אתה מפגר..."
הקהל בדשא היה פעיל ועוזר.
ביום הסרט הבא
נתלית מודעה על הלוח
היום ב-8 בערב סרט למבוגרים.
מה?? ומה עם הצעירים???
עם רבקה שטן מו' החינוך ניהלו הילדים הגדולים
דין ודברים:
"היא מרשה ללכת לסרט
אבל רק לגלגל הראשון..."
ואחר כך - מיד לישון.
אנחנו מסתתרים מתחת לשמיכה
אך היא עוברת בין השרועים ומשגיחה.
רצים הביתה, לובשים פיג'מה,
מתגנבים ממרפסת הגן הישן...
"מה הפסדנו? לאן נעלמה הבחורה???"
כי איך אפשר להירדם
בלי לדעת מה קרה...
למחרת שמואל קווינט, עם שחר, לפני הקציר
מחפש ומוצא בדשא מציאות למכביר.

למי צלצלו הפעמונים

לבוש צבעוני | סיפרה: מרים זינגר

כשהחלטתי לנסוע לארץ ישראל אמרה לי אמי: "אני לא אתמוך בציונות באגורה שחוקה", ולא רצתה לצייד אותי בלבוש.

שמעתי שבארץ לובשות הבחורות מכנסים. לקחתי ציפה עם פסים כחולים, אדומים ולבנים ועשיתי ממנה מכנסים.

יצאתי בבוקר לשדה והבחורות לעגו לי...

כשהמכנסיים התלכלכו זרקתי אותם לכביסה... הכביסה נמשכה חודשים ושכחתי מהם.

הגיעה עונת הדיש וכולם יצאו לגורן. תנחום מצא את המכנסיים הצבעוניים והניף אותם על קלשון בגאווה...

אני לא נכנעתי והמשכתי ללבשם.

חיותה

כתבה: גינה בן משה

לא, לא נוכל פה להקיף
את כל פועלה של חיותה, הגדול והמקיף -
ממקימי תנועת הפועלות, מחנכת וגננת,
חברה בוועידות ציוניות ונואמת מחוננת.
צירה בקונגרסים של יהדות העולם,
מזכירה בראשית דגניה וגזברית גם...
(מספרים שחבר ניגש אליה חצי גרוש לבקש.
היא אמרה "הקופה ריקה", "אין - זה מה שיש!"
וכשהתכופפה, להעמיק את הגומה עוד ועוד
- מתוך כיס חולצתה נפלו מטבעות...

ואם - את המוביל הארצי הזיזה מקורות,
כי חיותה בדיוק נטעה שם עץ פֵרות...
ואם בספרו "שחור על גבי לבן"
צייר אותה אריה נבון על יד הנרייטה סולד...
ואם מוקי צור, לאחר עיון מעמיק, לא הצליח
לסכם את חייה בספר ראוי, כפי שהבטיח...
אז מי אנחנו הקטנים שנחשוב שנוכל???

רק רצינו להאיר פינה אפלה,
שנשים אז טמנו עמוק בלבן,
רצונן להיות שוות זכויות לגברים היה כה עז,
כי למרות הסוציאליזם - לא היה שוויון אז.
והותירו להן רק את ענפי השירות,
ואותן לא ספרו כשחילקו משכורות.
ואז הן הסתירו כל סממן נשי שנותר,
אם הביאו אתן מטפחת צבעונית או מחרוזת מבית

אימא, מציצה בערב פורים אחד ושוב לא - אף פעם.
טמנו אותה עמוק עמוק במגרה, כמה שאפשר.
שמלה ללא גזרה, נעלי עבודה, מכנס רחב עד ברכיים,
עבודה קשה, חום, בדידות... וזכויות - אין.
בשנות השישים בדגניה, לקראת פורים,
הוחלט:
הוותיקות יתחפשו ל"מתנדבות", ולוותיקים יתחפשו הצעירים...
אצל צילה, יהודית ויעל
לא הייתה בעיה את הרעיון לקבל.
הן הופיעו עם לחיים וורודות, כובע עליז ועגילים -
והשתלבו מיד בין המחופשים במעגלים.
חלקן נשארו רווקות, נמנעו מצבע, הסתפרו קצר...
ואז - נפתחה דלת בית בוסל והושלך הס,
נכנסה הדסה, בשמלתה הפרחונית הארוכה כמאז,
ונשענת על זרועה... מיהי? זאת חיותה???
...לא, זה לא ייתכן...
תלתלים עם סרט סגול, שפתיים צבועות,
מכנסי שלושת רבעי מזהב וצמודות...
נעלי עקב באדום...
סוף העולם. מה קרה היום???
מסתבר שיעל פרנקל נשלחה לשכנע את חיותה להתחפש לפורים.
היא הסכימה בתנאי שיעל תעזור לה בכל האביזרים.
יעל אצה רצה להביא, להחזיר, לשנות, לחדש...
עד שחיותה הייתה מרוצה ואמרה: יש!
ומה שראו עינינו, את המצוקה המוצנעת, להיות קצת נשית,
שנשים אז הסתירו עמוק בלבן.

פורים

זהבה בן יעקב, מרים נסל, מרים ברץ, מנוחה פיין.

הילד הראשון | סיפרה: מרים ברץ

דבר אחד חסר היה בדגניה ובכל המרחב הגדול של העמק כולו.
צחוקו של ילד, בכי תינוק.

והנה נולד ילד ראשון למרים וליוסף ברץ. השמחה הקיפה את כל העדה, למן העלם בן השש עשרה ועד ליוסף טרומפלדור המבוגר ולגורדון הזקן, האהוב על כולנו.

לפעמים, בעיצומו של ויכוח סוער באסיפת הקבוצה, היה חומק אחד החברים, מוציא את הפעוט מעריסתו, מביאו לחדר האוכל ומעמידו על השולחן. הויכוח נשכח ונפסק. כולם נמשכו לקטן, השתעשעו בו ומחאו כף... שמח!
כל תנועה שלו מצהילה את החבורה. כל מלמול – "חכמה".

ואבא, אמא? – גם הם נהנים, אף כי יודעים הם שאין זה לטובתו של הילד, אך הלא זהו ילד של הקבוצה.

כיצד באים ילדים לעולם?

כתבה: גינה בן משה

כיצד באים ילדים לעולם ואיך נפרדים ממנו (מין ומות)
את הנושאים האלה היה הס מלהזכיר בפני ילדים וילדות!
אם עלו בשיחה עברו מיד לאידיש - שפת הסודות...
אנחנו היינו זוקפים אוזניים ומנסים לתפוס מילה שתבהיר
מה כבר קרה ומה יום מיומיים.
באגדות שקראנו מתו רק הרעים.
ואיך נולדנו היה עלינו להבין לבד.
אז, כשיוסף בוסל טבע,
להדסה הקטנה סיפרו שהוא נסע לאמריקה.
בשביל שיהיה העניין תקף
יוסף ברץ כתב לה משם מכתבים
בשם אבא יוסף.
איך נולדנו היינו צריכים להבין לבד...
ממי? מבעלי חיים בלבד, הכלבים והפרות.
אבל אצלנו התהפכו היוצרות.

אם הפר קופץ על פרה כדי שיוולד עגל עכשיו
אז למה החברה שלה קופצת עליה לפניו?
מי זאת דורשת...?
הקופצת או הנדרשת...?
היינו מטפסים על הגדר,
שבה עמד לבטח הפר הסורר.
מנחם וקס היה מביא לו פרה פרה...
בנשימה עצורה מחכים לרגע בו ישלוף,
יקפוץ על הפרה וישים לזה סוף.
כל המחזה היה מסקרן אבל אלים ומכוער.
לא יכול להיות שככה נולדנו.
שאבא קפץ על אִמא כמו הפר?

כשאחת האימהות סיפרה לבתה בת השבע
איך היא באה לעולם ומה עשו אבא ואִמא,
מחתה ואמרה: "למה את צריכה לסבול?
ראיתי שנשפכו המון זרעים על יד המחסן הגדול.
את יכולה לקחת משם ודי..."
הסבירה שעושים את זה בלילה תוך תשוקה ואהבה.
"אבל אף פעם לא ראינו את אבא ואִמא מתנשקים ומתחבקים.
כל אחד שכב במיטת ברזל צרה, אחרי שנגמרו כל הוויכוחים".
גדלנו והתבגרנו ולמדנו על החיים - מהחיים עצמם.
תוך ניסוי ותהייה הבאנו משפחה וילדים לעולם.

חיותה והדסה בוסל

ביקורו של פרופ' איינשטיין | סיפרה: מרים זינגר

באחד הימים נמסר לנו שפרופסור אלברט איינשטיין עומד לבוא אלינו. מכיוון שאני דוברת גרמנית נתבקשתי לקבל אותו ולשמש לו בת לוויה. העמדתי שולחן קטן על מרפסת הבית הראשון, פרשתי מפה לבנה ועליה כוס עם פרחי שדה וציפיתי לאורח החשוב.

הפרופסור הגיע עם אשתו והתחלנו את סיורנו בחדר האוכל ובמטבח, שהיו סמוכים לבית הראשון. על מרפסת חדר האוכל עמדו שולחנות ועליהם היו פרושות אטריות, שהחברות לשו בעצמן. בהעדר חומרי הדברה שרצו זבובים על הבצק וגברת איינשטיין שאלה: "עלמתי, האם אתם עושים זאת עם צימוקים?". הינף יד אחד על הבצק וכל הצימוקים התעופפו.

איינשטיין הרבה לשאול שאלות על החברים ולפתע זרק שאלה מביכה: "אנא, אמרי לי מהו היחס בין הגברים והנשים?".
ידעתי כי מרבים לרכל על חיינו וכששמעתי את השאלה החשדנית בערה בי חמתי ואמרתי: "אדוני הפרופסור, אצלנו לכל גבר יש רק אישה אחת".

רגע קל הוא שתק ואחר כך אחז בידי, ליטף אותה, ובחיוך רחב על פניו אמר: "נערתי החביבה, אנו המתמטיקאים מבינים במושג יחס משהו שונה לגמרי. התכוונתי לשאול – כמה גברים וכמה נשים יש אצלכם".

הבדיחה נפוצה בארץ בקרב מקורביו של הפרופסור.

פייבל

כתבה: נינה בן משה

וא היה מגיע בקיץ, כל קיץ, תמיד,
מוזר וכפוף, את הילדים קצת הפחיד.
היה מקבל מחיותה מזרן קש ישן,
מניח אותו בפינה, ועליו הוא ישן
היות שכל מיטות החברים היו אז בחוץ
פייבל היה בוחר אחת לנוח, אם היה לו נחוץ.
מסתובב, ממלמל לעצמו על ענייני העולם
ופעם בא בהצעה מבריקה שהפתיעה את כולם:
למתוח צינור אוויר אל העמק ממרומי החרמון
להפעילו בקיץ - וקץ לחמסין ולישימון...

ערב, התקיימה אספה. מש' היילברון חזרה בחצות אל ביתם
רות ניגשה לראות איך ישן בנה מתחת הכילה.
ו... פרצה בזעקה קורעת: עמי נעלם...

צלצלו בפעמון, התאספו חברים, התחילו חיפושים,
קראו למזכיר, לאחראי על הביטחון באופן דחוף
הם הגיעו למסקנה הגיונית - את עמי רק פייבל יכול היה לחטוף
התפזרו לכיוונים שונים, לבדוק את כל המיטות שבחוץ
היכן הוא החוטף, איפה עמי? היה ממש לחוץ.
אחרי שעות של חיפושים, באפס תקווה, ניגשה רות למיטתו של עמי,
הסתכלה,
ומצאה אותו ישן לבטח ב"כיס" של הכילה...

יום אחד פייבל נעלם - לא ידענו מדוע -
ה"פנטזיה" שלו מונחת במגרה, עדיין מחכה לביצוע...

ילד, של מי אתה? | סיפר: אהרוניק גלעד

מרחוק ראיתי חבורת ילדים מקיפה ילד זר, חיוור וממשוקף, גבוה מכל הסובבים אותו ולבושו שונה משלנו. גון עורו העיד עליו שהוא ״עירוני״.

הילדים, עם מקלות בידיהם, דחפו את הזר אל ברוש בשדרה ובמקהלת קולות שאלו: ״ילד, של מי אתה? איך קוראים לך? ילד... ילד...

הנער נסוג עוד ועוד, נלחץ אל ענפי הברוש ושתק. ילדי הגן וכיתות א-ב לא הרפו ממנו. הם החלו לזרוק עליו כדורי סיד ואחד מהם פגע במשקפיו של הנער. בקול בוכים ענה לבסוף: ״שמי רפי״.

התוקפים שבאו על סיפוקם התפזרו לכל עבר וחזרו למשחקיהם.
חיש מהר נשכח הכל.

באותו יום ביקר בדגניה ד״ר ארתור רופין. בעברו בשדרה בלווית חברים,
אסף את בנו, ״הילד הזר״.

כתבה: גינה בן משה

הברכה העגולה, בימים משכבר,
הייתה "כיכר דיזנגוף "של דגניה.
כל מי שהלך ל... דרכה עבר.
כל מי שחזר מ... דרכה חזר
מי שהלך לחדר האוכל,
לחצר, לאורווה וללול,
לתנובה, למרפאה ולטיפול,
למכבסה, למאפייה, להספקה,
לסוכה הגדולה והקטנה,
לדואר, לספרייה ולגן -
עבר ב"כיכר" כמובן.
לילדים שימשה מסתור ב"מחבואים"
ואתגר לזאטוטים מגיל שנתיים
ללכת עליה "בלי יד "ולא ליפול אפיים.

לקניבלים שימשה למארב ותצפית מעולים
לבנות הצופים, שהתגוררו באוהלים...
זה התחיל בפינוי מקום ובהזמנה לשבת קצת,
ועם בוא הלילה, התפזרו בזוגות, אחד אחרי אחד,
ונשארו לשבת שלושה... לא הלך להם עם אף אחת.
לחברים שיצאו נסערים מהאספה שימשה "שולחן עגול"
להמשך ויכוחים בלהט ובקול,
ובשעות הלילה המאוחרות, השומר סיפר,
ישבו שם חבר וחברה, כל אחד מבית אחר...
ו"דיברו" עד שלוש בלילה, אם לא יותר

הנוער המקומי.

מושגים | מארכיון דגניה

בהיוולד הילד הראשון בדגניה חלתה האם בלידה ושלושה חודשים לא עבדה. הדבר הטריד את חברי הקבוצה הצעירים וחסרי הניסיון. "מה יהיה עלינו אם כל יולדת תחלה ולא תוכל לעבוד שלושה חודשים?" אמרו.

השאלה נידונה באסיפה ואחד החברים הביע את דעתו: "אין ברירה! עלינו להימנע מחתונות במשך חמש שנים".

היו שהתחננו: "אולי שנתיים, או שלוש?", אך אותו חבר תבע במפגיע: "חמש שנים".

אותה שנה נולד לאותו חבר בן – משה דיין.

פרוור הקניבלים - שנות החמישים

כתבה: גינה בן משה

"הנוער המקומי" חזר אחרי קרבות קשים.
בצריפים התנחל עם רעש וריגושים.
לא צריך היה לחפש שם לשכונה...
מרים זינגר, השכנה,
את עינה לא עצמה
בגלל המהומה -
מהנץ החמה ועד אשמורת אחרונה.
"קניבלים!" צעקה והנציחה את שמה.
לעבודה משכימים מבעוד חשכה,
ושבים עם שקיעת החמה.
בתחתונים אפורים עם חנות מאחור -
ויכוחים מתלהטים על קפה שחור.
בימי שישי וחג דרוכים לראות
מיהן האורחות הצעירות העולות מתגובה
ואיך הן נראות...
ואז - שישי-שבת כמעט מסודרים.
"אני עם הבלונדינית ואתה עם הצמות"
"על זאת עם התלתלים עוד יש מלחמות"...
גרו יחד שניים-שניים.
וכשהצליחו להביא את הנערה עד החדר...
תלו בחוץ מגבת.
רמז לשותף ש"יחפש מקום אחר".
כולם בשורה ותניק מוביל
לטיול לא קל בהרי הגליל.
כדי לרענן את "רק בחורים"
מצטרפות בנות בית ירח, שיהיה קצת קליל...

הם הקימו ועדת תרבות מתקדמת,
פורים שלהם היה יותר מנהדר.
דידי מנוסי כתב מחזמר מוחץ
איך קניבלים צדים בנות בקשת וחץ
בקיץ, על ירדן גועש, נפתח
"מבצע קולורדו" בסירות פח.
חבולים שבו אך בראש מורם.
ל"במחנה" צילמם מיכה ברעם.
וכתב דידי מנוסי:
"נגרש יגון ועצב
את חגנו פה נחוג
אם לשיר מצאנו קצב
בוודאי נמצא בת זוג
לא יועילו השקפות של דון ז'ואנים
העולם טבעו בכך,
אמים, חזים, גבים, מיכים ונחמנים,
סוף דבר ייפלו בפח.
משום כך שיר נשיר ועוד איזה,
ובעצם הצלחנו על ספ.
כי מצאנו עלמה בשביל זיזה,
וגננת אחת לאסף".

מבצע קולורדו

טיול בדמשק | מספרים אצלנו...

באחת מנסיעותיו לדמשק הזמין פיין שלושה ילדים, שיצטרפו אליו לטיול עד למשמר הירדן. הילדים הסכימו בהתלהבות ודינה אילן, ששמעה על ההזמנה, בקשה להצטרף גם היא. פיין הסכים ברצון.

בשבת בבוקר, עם אור ראשון, יצאה החבורה לדרך. במשמר הירדן הפקיד פיין בידי המוכתר את הערבות שנדרשה והציע לכולם להמשיך אתו לדמשק. דינה והילדים נענו להצעה בשמחה וכולם יצאו לדרך שמחים ומתרוננים. הנסיעה עברה בשלום וללא תקלות. לא שמענו מה עשו דינה והילדים בדמשק במשך אותו יום, אבל כשחזרו לדגניה וירדו מהמכונית התברר להם שמתחת למושבם היו טמונים סוגי נשק שונים, שרכש פיין בדמשק.

דינה ושלושת "ילדיה", שיצאו לטיול שבת תמים, שמשו הסוואה למטרתו האמיתית של פיין – העברת נשק ל"הגנה".

יעל

כתבה: רבקה ליס

יעל פרנקל הגיעה לדגניה בשמלה הדורה ועקב גבוה
בשנות ה-30 עם תעודות ותוארי דוקטור בתיק
חיותה חשבה שזה הזמן בדיוק אותה לשלוח
לנכש עשבים בטורייה בסגנון איש עלייה ותיק...
היה לה רצון אדיר, היא רצתה להשתלב.
- אך משום מה זה לא הלך.
ואז נשלחה על ידי חיותה ללמוד סנדלרות.
למרבה הפלא המקצוע החדש ממש צלח.
אחרי איזה זמן עם פטיש ובפה - המסמר...
היא נדרשה דחוף לענף אחר, מאד "מאתגר"
ניקוי שירותים, מוסדות, מקלחות, חדרים, מיטה ושולחן
עם מטאטים, מברשות וסמרטוט - שק של בצל שקיבלה מחצרן.
אך תפקיד זה את רוחה החלוצית לא הלם
מפאת שטח פעולתו המצומצם
לבה הכה בה להוציא ימי עבודה על ענף שירות שאינו מכניס
אף פרוטה לתוך הכיס...
היא מתחילה לחפש פרנסות מהצד
מכל אשר יבוא ליד
ופתאום נזכרה שמחוץ לחוק ומשפט
יש בכיסה עוד דוקטורט
דוקטורט להתעמלות
וכבר למחר התחילה יעל
את ילדי דגניה לעמל
היות שבין הילדים היו לא מעט
שמוטי כתפיים וכפופי גב....

וכשסוב התפנתה לה שעה בכל יום
נזכרה שבמסאז' יש לה דיפלום
עבדה היא בלי הרף
בוקר, צהריים וערב

ניקתה, סידרה, עמלה, עיסתה ומצאה... כן כן,
שהיא גם יודעת ללמד ילדים על פסנתר לנגן.
ואז עוד קיבלה על עצמה בראש זחוח
את הענף המרתק מכולם
ענף האירוח.

את עשר שנות עבודתה סיכמה וחגגה
בתערוכה מקורית יחידה מסוגה
בה היה מונח כפכף בלוי ליד חזייה נשכחת,
ולמטאטא, שהוא דגל הענף - קשורה מטפחת
סיגר משבצות, תיקנים על סיכה וכלוב עם עכבר
עוזרים קבועים בניקוי חדרים מימים משכבר...
מעיל, בגד ים, מפתחות ומברג היא כלל
לא התעצלה להרים ולשמור לתערוכה בסל.
ונסכם ונאזכר את שירת דבורה בתנ"ך:
מנשים - יעל תבורך.

יעל פרנקל

החתונה הראשונה | ספרה: מרים ברץ

היה זה בחודש סיוון, ודגניה אז בת שנה ושמונה חודשים. מזה חודש שעברנו לבתים החדשים – בתי הקבע. הוחלט שעם גמר הקציר וחנוכת הבית הראשון, נערוך גם את חתונתנו.

שרה מלכין, ששהתה אז מחוץ לדגניה, באה במיוחד הביתה ותפרה לי שמלת "כלולות" שעלתה כארבעה בישליקים. גם נעלים קנתה לי. הייתי לבושה כמלכה.

יוסף לא עבד אותו יום. הוא התהלך כחתן, הכריז והודיע בקולי קולות שהוא מתחתן. ואילו אנחנו כל היום בישלנו ואפינו. הספקתי לטבול בירדן ובשובי מן "הטבילה" כבר ראיתי את המניין שהגיע מטבריה. החברים והאורחים היו לבושים בגדי חג. האווירה היתה חגיגית ומשפחתית. החופה נערכה כדת וכדין. אהרון, אחי, העמיד אותנו תחת החופה.

בתום החופה נסעו אנשי טבריה חזרה וחברי דגניה והאורחים המשיכו בשירה ובריקודים עד אור הבוקר. אני הפסקתי לרקוד רק כשהגיעה שעתי ללכת לחליבה.

הערה: מרים שמרה את הבטחתה להוריה ועמדה תחת חופה. אחריה לא המשיכו במסורת זו.

עץ הפלפל
כתבה: גינה בן משה

דגניה בשנות השלושים.
מישהו דאג ונטע ליד שער שישים
עץ פלפל ירוק בהיר, (פלפלון בכות)
שענפיו העדינים צונחים מטה...
נותן הוא צל ופינה חבויה.
צלו היו יושבות חברות מהסביבה
מחזיקות את עוללן ומחכות...
שמרים ברץ תסיים חליבה
ותבוא להיניק את התינוק.
אז האמינו רק בחלב אם!

לה - תמיד היה... ולהן - אין...
אך לא רק מניקות שהו תחת העץ המצל,
שיר אהבה שהייתה, של אלתרמן, נקרא "עץ הפלפל".
הוא חיכה שם לאהובתו עבריה בלילות,
היא הייתה גננת בדגניה ויפהפייה שכזאת...
"עשרה לילות נשאו את הירח
ואני אחד... נשאתי את ראשך".

"אז עולם קריר עצם עלינו רשת
ושעה גבוהה הפילה שובל צל
זרותך גוועה ביפי גסיסה נואשת
ואני ידעתי -- היא לא תינצל".
"אם אני צמא כעת אל צווארייך,
אם אני חונק את זכר גזרתך,
רע לי בחושבי שאת כבר צהריים
ואני עודני לילה מתאבך..."

היו שם גם ברושים
ליד שער השישים...
למה העדיף אלתרמן את עץ הפלפל דווקא?
"כי העץ אשר זוכר אותך עדיין
בלעדייך שבעתיים התלבלב.
ניחוחו הדמיע פעם את העין
ופריו כעת מדמיע את הלב".
הזיכרונות המרים
כטעם האכזבה מעבריה, שהלכה הלאה...
והוא, עם "הלא נשכחת" נשאר... ושר...
היא יצאה ונכנסה בספר שיריו,
כ"עלמה", כ"הייתה", אז - ועכשיו.

*במקור שירו של נ. אלתרמן פלוס תוספות.

עבריה

עם אלתרמן

קפניס יוצא להבראה | מספרים אצלנו

לאחר שמלריה כלתה כוחו, הסכים קיפניס לצאת להבראה – "להחליף את האוויר" קראו לזה. שכרו חדר במבנה עזוב ומרוחק בצפת. ברז לא היה בו ומים צריך היה לשאוב ממשאבה בחצר.

בימים ראשונים לא היתה עבודה זו לפי כוחו של קפניס. במאמצים רבים שאב דלי מים והסתפק בזה. לאחר מספר ימים הרגיש שהשאיבה קלה יותר, הוכחה נחרצת שכוחותיו חוזרים אליו והוא הולך ומבריא.

שקל בדעתו: "אכן הבראתי והראיה – שהשאיבה קלה עלי. אני יכול לחזור הביתה". וכך עשה.

הבציר בעבודיה

כתבה: גינה בן משה

בארבע לפנות בוקר
השומר מעיר,
קשה לקום,
ו... יוצאות לבציר.
בעיניים חצי סגורות
ומכנסיים קצרות
לעבודיה בעגלה -
וזאת רק ההתחלה.

מתחיל להאיר,
טהור וקריר,
בוקר קריסטל
אשכולות... והטל.
בשמונה - הפסקה,
ארוחת בוקר בסככה.
שואלים בתימהון:
לאן נעלם דב שמעון?
חן אומר: דב הודיע:
"אני יורד לראות
מה נשמע אצל המלכה למטה..."
כנראה שיש בשורה
בחזרה לשורה.
לא טל, לא קרה
החום מתפתח
הברחש מציק
דביקות וצמאות
רק רוצות שיגידו - מספיק!!

בזכות בית גורדון | סיפר: קפניס

הערה: גן רופין ניטע ביוזמתו של יעקב פלמוני, מנהל בית גורדון.

הקולונל מיינרצהאגן מהאינטליג׳נס האנגלי הגיע לארץ.

הוא תמך בציונות וד״ר וייצמן השתדל שיקבלוהו כראוי ויראו לו את שעשו ועושים היהודים בארץ. כנהוג בימים ההם, כל אורח נכבד נשלח לדגניה. קפניס קיבל את פניו וסייר אתו בכל פינות המשק. לבסוף הגיעו לבית גורדון. פלמוני, כדרכו, סיפר בהרחבה על המטרות והתוכניות ועל גורדון, האיש שעל שמו נקרא הבית. הקולונל התרשם מאד. הוא עצמו היה חובב טבע והתעניין במיוחד בציפורים.

לימים שמענו מאליהו אילת, שהיה שגרירנו בלונדון, שהביקור בבית גורדון הרשים את הקולונל, עד כדי שהתבטא כך: ״אפילו רק בזכות בית גורדון הנכם זכאים לקבל את הארץ״.

גן א. רופין
לאקלום עצי־פרי טרופיים וסוב־טרופיים.

הגן הקסום

כתבה: גינה בן משה

רק לילדי דגניה -- מכל האחרים
היה גן עדן של פֵּרות, בהחלט לא מוכרים
אנונה, ספוטה, כזימרויה, גויאבה
פיטנגה, אבוקדו וכל מיני תמרים
גדר ושער נעול לא הפריעו לנו על העצים לזמר
רק צריך להבחין בדיוק מתי מגיע פקר השומר.

בני 8 בגן רופין, זוללים גויאבות במרומי העץ,
דווקא עכשיו הגיעו פקר עם הטורייה עשבים לקצץ
מתפוצצים מצחוק, ועושים במכנסיים...
ופקר, כבד שמיעה, לא חש ולא יודע
מה קורה במרומי העץ, שם בשמים...

מה אתה רוקד? | סיפר: אהרון הורביץ

מה שטוב לדגניה טוב גם לי. אהבתי את העבודה והיא אהבה אותי (אם מותר לאמר כך).

זכרתי את כל העבודות השונות שעסקתי בהן. לא תיארתי לעצמי שאהיה מסוגל לעשות מה שעשיתי כל אותן שנים. לפעמים, לאחר יום עבודה שנמשך ארבע עשרה שעות, גם רקדתי. הלכתי לישון ושמעתי שהתחילו לרקוד, הייתי יורד מן העליה ומצטרף למעגל.

יש שהייתי שואל את עצמי: ״מה לך רוקד?״ ועונה: ״אני בונה את דגניה״.

נפשי היתה פתוחה, מלאה מזה שאני בונה את הארץ.

וכך נמשך יום אחר יום, חודש אחר חודש, שנה אחר שנה – ״פריילאך״.

רוז רוקנרול

כתבה: נינה בן משה

רוז הגיעה לדגניה בשנות ה-60 מהעולם הגדול
שם רקדו כבר עידן עם אלביס פרסלי רוקנרול.
ואצלנו - קרקוביאק
מקסימום ולס וטנגו רק
אחרי שנפלנו מכל ההורות
וצנחנו על כסאות... כמו בסרט,
לבושים לתפארת -
ניצבו במרכז רוז וראובן (של ורדה), רקדן מדופלם
פצחו בריקוד רוקנרול מטורף
ניצוצות צליל גיטרות, האוויר ממש עף
סיבובים, רקיעות וקצב מושלם
לא ראינו דבר כזה מעולם...
אנחנו נפעמים ומנסים אתם,
אך את הצעד המהיר "שמכבים את הסיגריה"
לא הצלחתי לבצע מעולם...

מלקטי הריג׳לה | סיפר: קפניס

בימי הקיץ החמים היו החברים חוזרים מהשדה להפסקת צהרים קצרה, כשהם משאירים את כלי העבודה בשדה. בהזדמנות זו היו הערבים מהסביבה פושטים בשדות, גונבים כלים, קוצרים תבואה וממלאים כליהם מפרי הגן.. כדי למנוע זאת נערכה שמירה כפולה: חבר אחד שמר ליד השער והשני, רכוב על סוס, הסתובב בשדות. לעתים קרובות הוטל על חיים בברקוביץ, שהיה מוכן לסתום כל ״חור״, לשמור ליד השער.

יום אחד, כשחיים שמר ליד השער ויצחק נול היה בשדה, פשטו ערבים רבים בשטח. יצחק נדהם ורץ אל חיים לברר מה קרה. ״חיים״ זעק ״כל השדה מלא ערבים. איך נתת להם לעבור?״.

״מה אתה חושב״ השיב לו חיים ״שאני אמנע מאביונים אלה ללקט ריג׳לה עלובה?״.

״אך הם יגנבו ויעשו שמות בשדה״ התריע כנגדו יצחק.

״לשם כך אני שומר״ השיב לו חיים.

סיפורים וזיכרונות מצמח

כתבה: גינה בן משה

צמח

צמח, עיירה ערבית ליד הכנרת,
ותיקה מאד, גם בתלמוד היא נזכרת,
בשביל ילדי הגן הייתה מקום מסקרן,
קצת מושך, קצת מפחיד, קצת לא, קצת כן.
היינו מטיילים עם ציקה עד המשטרה,
היא התעניינה בשוטרים. והם התעניינו בבחורה...
ואנחנו, בוהים המומים בסוסים הרחוצים,
מסורקי זנב, גאים, רוקעים ונוצצים.
(אף פעם לא ראינו את חיים ברקוביץ החצרן
מטפל כך בפרדות ומסרק זנבן...)

באחד הימים, מהמשטרה אנו שבים,
מולנו, בכביש, ערביות, בשמלות חג ועקבים.
מאחורינו, נסחבים (זה לא כזב ושקר),
איציק אנקורי ורמי פקר.
לפתע - צעקות!! הערביות חטפו את השניים,
ציקה נזעקה, לא חשבה פעמיים,
חבטה בהן, בגב, שתי חבטות גדולות,
והן ת'ילדים השליכו וברחו ברוב קללות.
גם אז, ועד לאחרונה,
לא ברור בכלל מה הייתה הכוונה...

בילדותי דווקא שמעתי על חטיפה הפוכה.
אליעזר שלו היה ילד כהה,
הילדים, בשעת מריבה ובכלל,
היו מתגרים בו: "הביאו אותך מצמח בסל".
בצמח הסתובבו כמה ילדים בהירים וג'ינג'ים,
בהשפעת הדנ"א של האימפריה הבריטית...
וכשנולדתי ג'ינג'ית, כיוצאת מן הכלל,
הפחיד אותי אליעזר: "הביאו אותך מצמח בסל..."

תחילה הבטיחו | ספרה: שיה בן יעקב/בן נון

באחת השבתות בימי ילדותנו איחרנו לחזור לארוחת הצהרים מטיול בסביבה. ידענו שהתורנים קצרי רוח, כי רצונם לסיים את עבודתם מהר ככל האפשר, כדי שיוכלו גם הם ליהנות ממנוחת השבת.

בלב כבד נכנסנו לחדר האוכל, חוששים מקבלת פנים צוננת. בפתח נתקלנו במבט חודר ונוקב של יעקב ברקוביץ. הוא פתח בשאלה: "לאכול אתם רוצים, נכון?". "כן" ענינו. "ובכן, הבטיחו לי תחילה כי תקיימו את הבקשה שאני עומד לבקשכם" אמר. "ומה היא הבקשה?" שאלנו. "תחילה הבטיחו שתמלאוה" ענה. בלית ברירה, הבטחנו.

"בקשתי" אמר יעקב, "כי תזכרו כל ימיכם, שאם יהיה מישהו מכם תורן בשבת במטבח וילדים יאחרו לחזור מן הטיול, תגישו להם ארוחה בסבר פנים יפות".

מסיפורי אמי יבנה

כתבה: גינה בן משה

אוגוסט, יום חם ולוהט, לפני זמן רב
ילדי דגניה חזרו מהים. "ומה נעשה עכשיו?"
לפתע נשמעות קריאות בשפה הערבית,
"בוזה, בוזה, בוזה..." פירושן "גלידה" בעברית,
רוכל ערבי מצמח מופיע בשדרה מימין
עם עגלת תכלת מלאה מטעמים מכל מין.
אחריו משתרכים כלבים מזילי ריר,
הילדים נדרכים, גם אותם זה מעיר...

את עגלת החלומות התכולה הרוכל שם בצל
ונכנס למזכירות לסדר משהו עם המנהל...

בתרועות שמחה על עגלת ה"בוזה" הילדים עטים,
היא מתרוקנת במהירות, הם מלקקים מבסוטים.

הגיע הרוכל מהמזכירות בריצה,
עגלה הפוכה וריקה - זה מה שמצא.
לצמח נגרר מבואס, מאוכזב,
ואתו הכלבים, שמוטי ראש וזנב.

עגלה, שני סוסים, עם עגלון ומטען,
דוהרת בכביש מצמח... לאן?
ליד אבו מסמס לא לקחו ת'סיבוב.
צללנו, משינו אותו ממצולות,
דניאל עשה לו כמה פעולות...
אחרי זמן לא קצר הוא פקח את עיניו
ואמר "כתיר חרק" - "תודה רבה",
תבואו לשתות קפה כשתהיו בסביבה.

וסיפר דניאל שיפריס, שהציל את העגלון:
"כשהיו ערביי צמח עם העדרים עולים
על שדות התבואה ורומסים ואוכלים
הייתי מגיע על סוס עם קורבץ' (שזה שוט)
ומצליף ומגרש לכל הרוחות".

דוד שמטרלינג בסוכה תורן שבת הכי אהוב,
סיפורים, אגדות... אוכלים או לא, זה לא חשוב.
ואז מטיילים אתו לצמח, לתחנת הרכבת,
שם הוא מסביר איך הקטר מסתובב על המסובבת,
עולים לרכבת, מפליגים עד אל חמה על גשרים,
מתרחצים, שותים ברד, ושבים מאושרים.

צמותיה של דבורקה | מזכרונותיה של חברה

תכונה רבה בדגניה: "הבימה" תבוא להציג את "כתר דוד" בעמק הירדן ותתארח אצלנו.

משפחת ברץ זכתה ונסיכת הבימה – חנה רובינא – התארחה אצלם. ולהם חדר אחד והוא מלא מיטות ילדים עד אפס מקום. המיטות פונו והילדים הועברו לחדרים אחרים. דבורקה, בת האחת עשרה, התעקשה ונשארה. אי אפשר היה להזיזה.

עומדת דבורקה וצופה באורחת והאורחת – בה. ולדבורקה שתי צמות ארוכות, עבותות, אדמוניות, גולשות על כתפיה. נגשה רובינא אליה, העבירה ידה ברוך על ראש הילדה, ליטפה שערותיה, אחזה בצמותיה ומלמלה לעצמה: "איזה צמות! איזה צמות! הלוואי והיו לי כאלה לפאר את ראשה של תמר בתפקידי בהצגה! אילו היו לי... אילו היו...", אמרה והתרחקה בהילוכה המלכותי.

הילדה הקשיבה לדבריה, לוותה אותה במבטה התמים ולפתע תפשה זוג מספרים וכהרף עיין קיצצה את שתי צמותיה הכבדות ורצה אחרי רובינא, כשהיא מתפרצת בקריאה: "קחי, בכלל לא אכפת לי". והיא מיהרה והגישה לרובינא את מתנתה הנדיבה.

מסיפורי אורה תמרי

כתבה: נינה בן משה

קיץ, חם, חם ועוד הפעם חם.
הבנות מכיתות א' עד ג' הולכות לים.
את הבגדים השילו על החוף,
ועירומות שחו לעומק, כמעט עד הסוף.
כשהן חוזרות לכיוון היבשה
הן מבחינות בנערים שלושה
הבורחים ונושאים דבר מה בידם,
מיהרו הן לחוף - והבגדים אינם...
איך הגיעו לסוכה הקטנה, עירומות - לא ברור,
אך הגנבים נשפטו בטבריה, והצדק יצא לאור.

בעל הזקן | מספרים אצלנו

ביום אחד הגיעה לחצר הקבוצה מכונית מבהיקה. כל החברים היו בשדה, עסוקים בעבודה. איש לא היה פנוי לקבלת אורחים. אולם, כאשר ראה מנהל החשבונות דאז את האורח, והוא בעל זקן לבן וארוך, החליט להניח את העט מידו, לשעה קלה, ולהראות את המשק ליהודי ירא שמים זה, שבא לתור את ארץ הקודש.

הושיט לאורח את ידו ואמר לו ביידיש הטובה שבפיו: ״איך וועל מיט אייך געהן און אייך רוייזען״ (אלך אתך ואראה לך).

הראה לאורח כל פינה שהיה בה עניין והאיש מחייך ומניע את ראשו בחביבות. חברנו הטוב מפליג בהסברים נלהבים, הכל, כמובן, באידיש של אמא. והאורח מקשיב ומשמיע המהום של הסכמה.

כשתם הסיור נפרד האורח בלחיצת יד חמה מחברנו, ובחיוך שובב הציג את עצמו: ״ברנארד שאו״. פנה ונכנס למכונית. וחברנו נשאר תקוע במקומו אחוז תדהמה.

סיפורי איני ויעקב ברקוביץ

כתבה: נינה בן משה

יעקב: "מפעם לפעם היינו הולכים לצמח, קצת ליהנות".
איני: "מה זה בצמח ליהנות?"
יעקב: "להתגלח אצל הגלב...
אתה יושב על הכיסא, כמו מלך,
עוטף אותך בבד, כמו צווארון,
ואז, בכוונה רבה, יורק לתוך כוס הסבון,
ומקציף...
יעקב: "בשל מה אתה יורק?"
הגלב: "זה לכבודו...
כשאנשי צמח באים להתגלח
אני יורק ישר על הפנים - ומורח"

יעקב ומרים, איני (מימין) וחן (משמאל).

איני ומשהל'ה גול, מילדות הם חברים,
על מה שהספיקו לבצע עוד ייכתבו ספרים...
בין לבין גם התעמתו, מן הון להון...
כשהיו עוברים בכביש צמח רועי הצאן
היה קורא להם משהל'ה במלוא גרון:
"בואו, בואו, יש פה ערבי סורי, אמיתי, בעל ערך,
קחו אותו לצמח, הוא לא מכיר את הדרך".
איני היה נמלט מרוב אימה ופחד,
פן ייפול, חלילה, מהפח אל הפחת.
מלחמת השחרור... הכריזו הפוגה.
ילדי דגניה א', למעלליהם אין תפוגה.
לאסוף שלל - חרוזים ומטבעות - ממש כיף.
לצמח החרבה באין רואים להתגנב,
חוזרים צוהלים, עם מכנסיים עמוסים שלל גדול,
יעקב ברקוביץ מופיע מולם: להוציא הכול!!!
- מריקים מכנסיים וכיסים, חפויי ראש.
וזה לא הסוף... ועדת חינוך תתכנס ועונש תדרוש.
איני מתלבט - לירה, לירה מנייר הוא מצא.
לתת אותה עכשיו? זו ממש החמצה!
וחנה השאירה בסתר קישוט ראש למזכרת,
עד היום בארכיון הוא מונח למשמרת.

האם תשאר דגניה בגבולות הארץ?

פעמיים היה עמק הירדן, ודגניה בתוכו, נתון בסכנת ניתוק מארץ ישראל וסיפוח לעבר הירדן.

פעם ראשונה בשנת 1919. כמה קצינים בריטיים סיירו בעמק הירדן, נכנסו אתנו בשיחה ומפיהם שמענו שוועדת הגבולות, שמטעמה הם מסיירים, עוסקת בקביעת קווי גבול חדשים לארץ ישראל ובדעתה להעביר את קו הגבול לאורך הירדן. אך מה הופתעו, כשראו על החוף המזרחי את דגניה, שלא נראתה להם ככפר ערבי. הזמנו אותם לבקר בקבוצה והסברנו להם את אופיו ואת מטרתו של מפעל ההתיישבות היהודית בארץ נראה שהדבר השפיע עליהם. ככל הידוע לנו, צרפו לדו״ח שלהם המלצה להשאיר את דגניה ועמק הירדן בגבולות ארץ ישראל.

פעם שניה בשנת 1924. במקרה נודע לנו שליאופולד אמרי, שר המושבות הבריטי, שוהה בארץ כדי להכריע בשאלת הגבולות ובדעתו להכריע לרעתנו. מיד שיגרנו משלחת לד״ר חיים וייצמן, שהיה אז בירושלים, והוא הביא את אמרי לדגניה. הראינו לו את המשק וכל אשר בו. לא ניסינו להתווכח עימו. לאחר זמן הוגד לנו שהביקור הרשים ביותר את אמרי, והוא החליט להשאיר את הגבול כמות שהוא.

קבוצת אחווה

כל ילדי דגניה. 1935

דגניה בראשיתה הייתה אגדה.
רבים וטובים לא העלו על דעתם איך אפשר לחיות בשיתוף מלא ובתנאים לא קלים במשך שנים, ואף נפוצה שמועה נלוזה שלא רק החיים והפרנסה משותפים כי אם גם הנשים והילדים... רחמנא לצלן...

אנשים חשובים ומפורסמים ביקרו בדגניה.

עגנון, בביקורו, התגאה שהוא הביא את הפרדות הראשונות לאום-ג'וני.

ביאליק, באחד מביקוריו, נסחף על ידי אהרון הורביץ למעגל הריקודים ורקד עם החברים עד אשמורת הבוקר.

פרופ' אינשטיין בסיורו בדגניה חשב וחשב ולא מצא נוסחה מתאימה למקום הזה.

בישובי הסביבה סופרה הלצה על דגניה כנראה מתוך שמץ קינאה:
מזכיר דגניה שלח טלגרמה למשביר המרכזי: "דחוף שישלחו לנו מעדרים".
נשלחה טלגרמה מהמשביר: "נגמר המלאי. תצטלמו בינתיים עם מגרפות".